

Kétezer év után megszólalt Viatorinus orgonája...

Zenei ünnepséggel kötik össze az Aquincumi viziorgona bemutatóját

Harmadik hete görnyedtek a munkások a penészes föld fölé, amelyet lucskosra áztatott az éjszaka a heves nyári zápor. Egyhanguan kopogtak a csákányok a futóárok mélyén... Szikra pattant, amikor a csákány kőbe ütközött. Az árok szélén a kivetett föld hátára már szép gyűjtemény sorakozott: centurio és közkatona, divathölgy és rabszolgályn szét-hullott csontjai között kiragyogott egy-egy színes üveg, amelynek falát szivárványos-eozin színnel vonta be a föld...

Viatorinus házában

Apró kis patakokba csurgott össze már a veríték a munkások tarkóján, amikor az élen haladó csákány ütése tüzes szikrát vetett a földben. A mögötte serénykedők egymásután hajtották karba a kezüket, olyik már sodorta is a cigarettát remegő, kerges ujjai között... Bronzba ütődött a csákány, ilyenkor vázrakozásban mulik az idő...

Bicskával turtuk szét a földet az előcsillanó bronzlemez alól. Izgatott pereg multak. Estére remegő inakkal lerogytunk a földhányásra: *Aquincumban Viatorinus házában páratlan leltre bukkantunk.* Viziorgona került napfényre. Mint valami miniatűr székesegyház, sok-sok tornyával emelkedett ki a földből. Piros-harnára oxidálódott síniai felvillantak az esthomály bágyadt világában s mint ókori titok, amely félve bujik meg az újabb korok szemérmetlen csodálatától, a kis székesegyház *Viatorinus* viziorgonája összeomlott, visszarogyott a földbe...

Restaurálás: ötévi munkával

Az aquincumi orgona-lelet a szó igaz értelmében *szenzációként hatott a tudományos életben.* Napról-napra állták körül a régészeti társaságok küldöttségei, magyarázatok, találgatások hangzoltak el fölötte.

Féltő gonddal került be a muzeum raktárába, külön szekrényt kapott. A hasonló leletek összehasonlításával eltöltött tanulmányok hosszú hónapokat igényeltek. Rendkívüli volt a lelet, ezért rendkívüli feladat elé állította a szakembereket: *mi-képpen lehetne rekonstruálni.*

Pontosan öt évig tartott kisebb-nagyobb megszakitásokkal az aquincumi viziorgona körül a tudományos álláspontok összeegyeztetése, amely után dr. Nagy Lajos muzeumi őr hozzáfoghatott a rekonstrukció munkájához. A viziorgona alkatrészei, az óncövek pontos mérnöki rajzokra kerültek. A nagyhirű pécsi *Angster-cég* vállalta a nehéz feladatot, hogy megépíti a kétezeréves álomból ébredt orgona pontos mását. Az orgonaépítés hosszú hónapok munkája volt, míg a közelmúlt hetekben — mint megirtuk — megjött az értesítés Pécsről: *a viziorgona elkészült.*

Két példányban rekonstruálták a nagyhirű római leletet s ma a két példány itt áll Pesten a főváros *Asatási és Régészeti Intézetében.* Az Olaszországnak küldendő példány műpatinás bronzával *a megszólalásig hű másolata a földből előkerült hangszernek.* Ezt a darabot ünnepélyes formák között adják át a közeljövőben Mussolininak.

Az itthon maradó példányt *Szendy Ká-*

roly polgármester zenei ünnepséggel összekötve akarja megszólaltatni. Semmi kérésre nem engedték meg legalább csak „titokban“ végigsimogassa a billentyűket egy orgonaművész. Az újságíróknak is csak annyit volt szabad elkövetnie, hogy újjával egy billentyűt lenyomhasson. *Viatorinus* hajdani római polgár, aki ma hős sirban nyugszik, vagy csontjait szertehordta a szél, belekerült a magyar archeológia történetébe: *varázslatos kis viziorgonája mint a pásztorsíp megszólalt, felbugott...*

A viziorgona mint politikai korteslogás

Krisztus után 200 körül az aquincumi ácsok és posztókészítők céhe, a *collegium fabrum et centonarium* két részre szakadt. Az egyik csoport, az ácsok átköltöztek Budára, a posztókészítők pedig az *Aquincum* melletti polgári városba tették át székhelyüket.

Ez utóbbiak a mai muzeumépület mellett szép palotát — céhházat — építettek, ahol havonta egyszer összejöttek megtárgyalni ügyeiket. A céh tagjai kiszolgált katonák és mesteremberek voltak, a gyűlések után tovább szórakoztak a céhházban s olykor megesett, hogy dárídót is csaptak... A céh tagjai egyébként a város hivatalos tűzoltói munkáját is végezték. A város tűzveszedelme az ő erős karjaikra és ügyességükre volt bízva. Így természetesen közszeretletben részesültek. Hogy ezt a közszeretletet köztiszteletté fokozhassák, a céh elnökül prefektusnak mindig a legnépszerűbb embert hívták meg. Ezt a megtiszteltetést senkisémet utasíthatta vissza, mert a *collegium centonarium* elnöke mögött nagyszámu polgárság állott s ha az elnök véletlenül polgármester is szeretett volna lenni, a szükséges voks nagyrésztét maga a céh szolgáltatta.

Az elnökök ezért mindig hálásak is voltak a megtiszteltetés, no meg a voksokért is. Vagy építettek valamit, vagy legalább oltárkövet ajándékoztak a collegiumnak. Krisztus után 228-ban Caius Julius *Viatorinus*, városi tanács tag és előbb rendőrfőnök, volt a céh elnöke, aki leróhatatlan hálójaként *viziorgonát ajándékozott a céhnek.* Így akart *Viatorinus* polgármester duumvir lenni. Abban az időben az orgona a *zenei élet központját és a vagyont jelentette.* A császári udvar pompájában, amphiteatrumokban és a gazdagok fényűző nyaralóiban elmaradhatatlan volt az orgona. Ennek a hangszernek a közkedveltsége annyira rabul ejtette a polgárságot, hogy például *Titus Aelius Justus*, a második segéd ezred katonája, a rendesnél nagyobb zsoldot kapott, mert *hydraularius*, orgonajátékos volt.

Császárságot — a művészetért

Aelius Justus még annyiban is jelentős férfi a zenetörténelem szempontjából, hogy az ő hitvese volt *Sabina*, a kor ismert és kiváló orgonaművésznője. *Sabina* — az emlékek szerint — a városban állandóan hangversenyeket rendezett, amelyeken csodás orgonajátékát kellemes énekkel kísérte. Amikor *Sabina* meghalt, „árván maradt férje“, *Aelius*

Justus rimes sírfeliratban siratta el művészelkü hitvesét. Ezután az érdekes feljegyzés után kevésbé lesz jelentéktelen az a feljegyzés, amelyben arról olvassunk, hogy *Nero* császár oly áhitatos művelője volt az orgonajátéknak, hogy császárságát fel akarta cserélni az orgonaművész körülrajongott szerepével. Ez a vágya nem teljesedhetett, nevét az orgonakultuszban mégis feljegyezték, mert — *valamit tökéletesített az orgonaépítésben.*

Az orgona iránti szeretet az idők folyamán annyira fokozódott, hogy a császárok életrajzában mindig feljegyezték, hogy a császár kedvelte-e az orgonajátékot vagy sem? Így maradt ránk az a feljegyzés, hogy *Gallienus*, *Hellögabalus* és *Alexander Severus* kedvelték az orgona játékát. *Plinius* rajongásában az orgona megépítését az *Ephesusi Diana templom* és az *Atheni Hajókáz* építésével egy magasságba hozta. Az orgona harmonikus hangja a rómaiaknak a legnagyobb élvezetet nyújtotta s az a körülmény, hogy mindenki igyekezett magának orgonát szerezni, *nagyban hozzájárult gazdasági bukásukhoz.* Ammianus, Marcellinus történetíró panaszkodik is, hogy a komoly tudományok helyett már mindenki csak az orgonával foglalkozik...

A népvándorlás idején az orgona nyomtalanul eltűnt. Európában teljesen elfelejtették, míg *Byzanc* császára, *Konstantinos Kopronymos* ajándékba nem küldött egyet *kis Pipin Karoling királynak.* Ez abban az időben, 757-ben az újság szenzációjával hatott. A krónikások feljegyezték évkönyveikben: *venit orgona in Frauciam.* A rómaiak orgonakultusza a görögöket is rabul ejtette. Athenaios lakomáján a megjelent bölcselek még a vitát is abbahagyták, ha a szomszédságból orgonajáték hangja hallatszott át. A sophistákból egyszerre áhitat ébredt s az orgona hangja megszüntette az ellentéteket...

Az orgonakultusz legérdekesebb feljegyzése azonban az, hogy amíg az ókori népek a legmagasabb élvezetnek nevezték az orgonajátékot, addig az első keresztények hallani sem akartak róla s *hosszu évszázadokon át száműzték.* Mindaddig profán hangszer maradt számukra az orgona, míg *Opronumos* újból megajándékozta vele Európat.

Heredős Gyula.

Nevezeti leírás
1936. 9. 25. 19.